

آموزه‌های تربیتی
کتابی برای مربیان و اولیاء

۹

به خشونت در مدرسه پایان دهیم

دکتر زهرا بازرگان
عضو هیات علمی دانشگاه تهران

انتشارات سخن

سرشناسه	: بازارگان، زهرا، ۱۳۲۰-
عنوان و نام پدیدآور	: به خشونت در مدرسه پایان دهیم
مشخصات نشر	: تهران: سخن، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۱۸۲ص.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۲-۳۷۲-۷۳۶-۹
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبای مختصر
یادداشت	: فهرستنویسی کامل این اثر در نشانی: http://opac.nliai.ir قابل دسترسی است.
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۷۷۶۶۲۹

انتشارات سخن

خیابان انقلاب، خیابان دانشگاه، خیابان وحید نظری، شماره ۴۸

فکس: ۶۶۴۰۵۰۶۲

www.sokhanpub.com

e-mail: info@sokhanpub.com

به خشونت در مدرسه پایان دهیم

دکتر زهرا بازرگان

حروفچینی: گنجینه

لینوگرافی: کوثر

چاپ: مهارت

چاپ اول: ۱۳۹۴

تیراژ: ۱۱۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۷۲-۷۳۶-۹

تلفن تماس برای تحویل کتاب در منزل و محل کار

۶۶۹۵۳۸۰۵ ، ۶۶۹۵۳۸۰۴

فهرست مطالب

پیشگفتار	۱۱
فصل اول - بررسی پدیده‌ی خشونت در مدرسه	۱۵
نظریه‌هایی در زمینه‌ی ریشه‌های تکوینی خشونت	۱۷
منشا خشونت : توارث یا محیط	۲۰
خشونت در مدرسه	۲۶
خشونت در مدرسه پدیده جدیدی نیست	۲۷
علل رفتارهای خشونت‌آمیز دانش‌آموزان در مدرسه	۳۰
انواع رفتارهای خشونت‌آمیز	۳۴
قلدری، شکلی از خشونت دانش‌آموزان	۳۵
جنسیت و پرخاشگری	۳۹
خشونت بزرگسالان در مدرسه	۴۱
اثرات خشونت بر دانش‌آموزان	۴۷

- الف- اثرات فیزیکی خشونت..... ۴۸
- ب- اثرات روانی ۴۸
- ج- اثرات آموزشی..... ۵۰
- د- اثرات اجتماعی خشونت..... ۵۲
- کودکان و نوجوانان آسیب‌پذیر در مقابل خشونت ۵۳

فصل دوم - سیاست‌ها و راهبردهای ضد خشونت در مدرسه در سطح

- جهانی، ملی و محلی ۵۷
- الف- نقش دولت‌ها ۵۷
- ب- نقش مدرسه در پیشگیری و کاهش خشونت؛ روش‌های عملی..... ۶۲
- ب-۱- نقش مدیریت و رهبری مدرسه ۶۵
- ب-۲- لزوم تجدیدنظر در آموزش مدیران..... ۶۹
- ب-۳- اثرات جو فیزیکی و اجتماعی روانی مدرسه..... ۷۰
- ب-۴- آموزش معلم‌ها؛ جذب افراد با صلاحیت برای حرفه تدریس ۷۴
- ب-۵- کاهش خشونت از طریق تقویت مهارت‌های ارتباطی و سلامت عاطفی معلمان و کارکنان مدرسه..... ۷۶
- ب-۶- طرح تدریس مثبت: نمونه‌ای از مدل‌های موثر آموزش معلمان ۷۹
- ب-۷- جلب مشارکت دانش‌آموزان در برنامه‌های پیشگیری از خشونت ۸۶
- ب-۷-۱- دختران و مقابله با خشونت ۹۰
- ب-۷-۲- نقش دانش‌آموزان تماشاگر خشونت ۹۴
- ب-۷-۳- قربانیان تحریک‌کننده‌ی خشونت ۹۸

ب-۷-۴- نقش سازمان‌ها و تشکلهای دانش‌آموزی	۹۹
ب-۸- مقابله با خشونت به کمک برنامه‌ی درسی	۱۰۲
ب-۸-۱- آموزش صلح	۱۰۴
ب-۸-۲- حذف خشونت از موسسه‌های تربیتی شبانه‌روزی، خانه‌های امن و مراکز نگهداری کودکان و نوجوانان	۱۰۶
نمونه‌هایی از طرح‌های موفق مقابله با خشونت در مدرسه	۱۱۱
ب-۹- مقابله با خشونت در مدرسه به کمک مدیریت زنگ تفریح	۱۳۴
ج- نقش دانشگاه‌ها در مقابله با خشونت در مدرسه	۱۴۰
ج-۱- توانمندسازی نیروی انسانی در آموزش و پرورش از دوره‌های پیش‌دبستانی تا پایان تحصیلات دانشگاهی	۱۴۳
ج-۲- انجام پژوهش	۱۴۳
ج-۳- ارائه‌ی خدمات تخصصی به جامعه	۱۴۳
د- مشارکت اولیا و جامعه‌ی محلی در مقابله با خشونت در مدرسه ..	۱۴۴
ه- نقش رسانه‌ها در کاهش خشونت در مدرسه	۱۵۰
فصل سوم- مقابله با خشونت در مدارس ایران	۱۵۳
الف- مدرسه، مهمترین جایگاه پیشگیری از خشونت	۱۵۶
ب- برنامه‌ی جامع و عملی مدرسه در مقابله با خشونت	۱۵۷
ج- سایر عوامل موثر در حذف فرهنگ خشونت	۱۶۰
ج-۱- حمایت از موفقیت تحصیلی و تجدیدنظر در نحوه‌ی ارزشیابی دانش‌آموزان	۱۶۰

- ج-۲. ساختارهای فیزیکی و برنامه‌های غیرآموزشی و تکمیلی مدرسه ۱۶۱
- د-اولیا، شرکای اصلی حذف خشونت در مدرسه ۱۶۸
- ه- حمایت از مدیران ۱۷۳
- ه-۱. عوامل هموارکننده انتقال نقش مدیر به رهبر آموزشی ۱۷۴
- ه-۲. موثرترین برنامه مقابله با خشونت در مدرسه ۱۷۷
- منابع و مآخذ ۱۷۹

www.ketab.ir

پیشگفتار

خشونت و پرخاشگری دانش‌آموزان در مدرسه، رفتار جدیدی نیست. در مدرسه همواره دانش‌آموزانی وجود دارند که به دلایل مختلف فردی، اجتماعی و فرهنگی، با خشونت‌های کلامی مانند توهین، ناسزا، تحقیر، بدگویی و برچسب زدن به دیگران و یا با پرخاشگری و خشونت‌های بدنی، تلاش می‌کنند تا تعارض‌های شخصی و مسائل بین فردی خود با دیگران را حل کنند. وجود این قبیل دانش‌آموزان نه تنها به دلیل متشنج کردن جو کلاس و مدرسه مانع یادگیری دانش‌آموزان و تحقق اهداف آموزش و پرورش می‌شود، بلکه اعمال خشونت به عنوان رفتاری واگیر می‌تواند به شیوع دیگر رفتارهای نامطلوب و مسموم شدن محیط مدرسه بیانجامد و سلامت و بهداشت روانی دانش‌آموزان را به خطر افکند. ترس از مدرسه، بیزاری از تحصیل، گریز از مدرسه، افت و ترک تحصیل، برخی از عواقب وجود خشونت در مدرسه است.

در دو دهه‌ی اخیر به دلیل نتایج ناگوار خشونت در مدارس، بسیاری از پژوهشگران کشورهای صنعتی، پژوهش‌های وسیعی را در مورد عوامل پدیدآورنده این رفتار آغاز کرده‌اند و ضمن بررسی ریشه‌های وجود خشونت، پیشنهادهای مختلفی را برای مقابله با آن ارائه داده‌اند (اولونوس ۱۹۸۷، بساک ۱۹۸۹، اسمیت و شارپ ۱۹۹۵، مک منوس ۱۹۹۵). ارزیابی اقدامات انجام‌شده برای جلوگیری یا کاهش خشونت در مدرسه توسط برخی از پژوهشگران نشان می‌دهد که کاهش خشونت در مدرسه، کاری عملی و انجام‌شدنی است.

در ایران با این که وجود پدیده‌ی خشونت در مدرسه مورد تایید اولیای مدرسه است و شکایت دانش‌آموزانی که در معرض خشونت‌های کلامی یا بدنی قرار دارند به دفتر مدرسه و به اولیای خود، از بروز چنین رفتارهایی در محیط آموزشی حکایت می‌کند، پژوهش‌های تحلیلی اندکی در زمینه ابعاد، تنوع و علل بروز آن انجام شده است. پژوهش‌های بازرگان و همکاران (۱۳۷۹ و ۱۳۸۰) بررسی پدیده‌ی خشونت کلامی و بدنی در مدارس شهر تهران نشان می‌دهد، که این نوع رفتار چه از سوی دانش‌آموزان نسبت به یکدیگر و چه از سوی بزرگسالان مدرسه نسبت به دانش‌آموزان، به ویژه در مدارس پسرانه قابل توجه و چشمگیر است. در این پژوهش‌ها خصوصیات فردی دانش‌آموزان، شرایط خانوادگی و فرهنگی، نارسایی‌ها و کمبودهای مدرسه به خصوص در زمینه‌ی جو اجتماعی روانی و

ارتباطات حاکم، از عوامل پدیدآورنده یا افزایش دهنده خشونت در مدرسه عنوان شده است.

نگاهی گذرا به نحوه‌ی حل و فصل مسائل انضباطی در مدارس ایران، نشان می‌دهد که روش‌های تربیتی در اکثر مدارس کشور ما هنوز بر اصل تشویق و تنبیه تکیه دارد و کمتر بر اصول متکی بر روانشناسی و شناخت علل و ریشه‌های خشونت و پرخاشگری و تلاش برای ریشه‌کن کردن آن استوار است. نتیجه‌ی نظرخواهی‌های مختلف از دانش‌آموزان در مورد مدرسه مطلوب، نشان‌دهنده انتظار دانش‌آموزان از رفتارها و روابط غیرخشونت‌آمیز و احترام به شخصیت آنان است. همچنین، اولیای دانش‌آموزان درباره‌ی خشونت در مدرسه معترض و شاکی بوده‌اند و این موضوع را مطرح می‌کنند که فرزند خود را به منظور رشد و شکوفایی جنبه‌های مختلف شخصیت وی به مدرسه می‌فرستند و خواستار روابط انسانی مطلوب و روش‌های سازنده‌ی تربیتی هستند. از طرفی دلایل انسان‌دوستانه و توجه به حقوق دانش‌آموزان ایجاب می‌کند که برنامه‌ها و روش‌هایی در مدرسه اتخاذ شود تا دانش‌آموزان در محیط یادگیری از فضای فیزیکی و روانی سالم، امن و آرامش‌بخشی برخوردار شوند تا استعدادها و شخصیت‌شان بالنده و شکوفا شود.

طبیعتاً انجام پژوهش‌هایی در ایران در مورد وجود و چگونگی خشونت در مدارس و روش‌های مقابله با آن، با توجه به تجارب موفق کشورهای دیگر، می‌تواند برای مسئولین و معلمان کشور ما مفید

باشد و آنان را در تامین بهداشت روانی دانش‌آموزان و تحقق اهداف آموزش و پرورش مصمم‌تر کند.

کتاب حاضر، مساله خشونت در محیط‌های آموزشی و عوامل ایجادکننده آن را در شهر و روستا با بهره‌گرفتن از منابع معتبر در ایران و جهان و به‌ویژه گزارش جهانی مقابله با خشونت در مدرسه (۲۰۰۵) و دو گزارش پژوهشی در دانشگاه تهران (در سال‌های ۱۳۷۹ و ۱۳۸۰) تحلیل و بررسی می‌کند. در این اثر، راهبردهای مقابله با خشونت در مدرسه در سطح سیاست‌گذاری، در خانواده، مدرسه، جامعه‌ی محلی، نهادهای مردمی و حتی در سطح خود دانش‌آموزان معرفی می‌شود. در پایان نقش عمده‌ی هریک از عوامل فوق در مهار جو خشونت و در برقراری محیطی امن، سالم و پذیرنده برای رشد و یادگیری دانش‌آموزان در مدرسه بررسی می‌شود.